

הרב משה קוטקס

חבר מערכת 'לוח ההלכות והמנהגים' לא"י ולחו"ל
רמת שלמה ירושלים

גליונות הגר"ד לנדו על ה"לוח" וביאורם

עם מו"מ בסוגיות הקשורות לזה

ענף א: ביטול חמץ במצות מצוה - ער"פ אחר חצות [ביטול אחר זמן איסורו/ צורת הביטול באפית מצות בער"פ אחר חצות/ קושיא דתלי ב'ברירה'/ חלות לאחר זמן/ ביטול לאחר זמן - כלתה דבורו/ נוסח הביטול ל'מצה' שתחמיץ, ולא רק פרורים/ שיחול רגע לפני שיחמיץ].

ענף ב: גליונות הגר"ד לנדו וביאורם. [גליון א' - "רגע לפני" תלוי בברירה/ אם בדבר שבממון - יש חסרון של 'ברירה'/ דברי הגדש"פ מועז"ז].

ענף ג: מהלך חדש שהביטול לא תלוי בברירה [(א) ספק ספיקא/ (ב) ביטול לשי' דאינו כהפקר - לא תלי בברירה/ (ג) הפקר לא תלי בברירה כיון שהוא רק סילוק].

ענף ד: גליון ב' - ספק איסור"נ אם ברשותו לכל מילי. [העתק חי' הגר"ד לנדו זבחים/ 'רגע לפני ספק חמץ'/ הוראת חכם- אם תלי ברירה/ עצה חדשה לבטול באפית המצות בער"פ/ חשש מצת הפקר/ לשמה בעיסת הפקר/ גדר ה'לשמה' במצה].

בשלהי שנת תשע"ח זכיתי להכניס את "לוח ההלכות והמנהגים" קמיה הגאון האדיר מרא דכולא תלמודא רבי דוב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה בב"ב, וזכינו שהלוח לא סר מעל שולחנו ומעיין בו תדיר. ומלבד מה שהעירני בכמה הזדמנויות הערות חשובות בע"פ, הראני שרשם בגליון הלוח הערות חשובות. ואחר שהועתקו הדברים משם, עבר עליהם שוב, והסכים למסרם לי ע"מ שידפיסום. והיות שהערותיו נכתבו כדרכו בקיצור, יש צורך לבארם [כפי שביארם לי בע"פ]. ומתוך כך התעוררתי לברר סוגיא זאת מש"ס ופוסקים, והתבררו נידונים נוספים שגם בהם הבאתי מכתביו, וממה שנשאתי ונתתי עמו בע"פ. [אמנם לא הספקתי לדון עמו בכל הנידונים המסתעפים המובאים כאן, ומה שדנתי עמו ציינתי במפורש, ומכלל הן אתה שומע לאן].

במאמר זה נעסוק בגליונותיו בענין ביטול חמץ, והדברים מסתעפים לכמה ענינים יסודיים בש"ס, כאשר תחזינה עיני המעיין מישרים. שאר גליונותיו בכת"י, והערותיו שמסר לי בע"פ, נביא בעז"ה במאמרים נוספים. אודה בזה לתלמידיו על עזרתם בענין,

וכן לת"ח שנו"נ בענין¹.

ענף א: 'ביטול חמץ' במצות מצוה - ער"פ אחר חצות

ביטול אחר זמן איסורו

מבואר בגמ' פסחים ו: שא"א לבטל חמץ אחר זמן איסורו בערב פסח כיון שאינו ברשותו. ובטעם הדבר, יש להקדים את מחלוקת הראשונים אם ביטול מטעם הפקר [ומה שצריך בעלמא בפני ג' הוא רק מדרבנן] או שהוא גלוי דעת שמחשיבו כעפר [ואכמ"ל²]. לשיטות שהוא משום הפקר, מובן היטב, דכמו שאדם לא יכול להקדיש דבר שאינו שלו כמבואר בגמ' ב"ק (סח:), וה"ה שלמכור או לתת מתנה אי אפשר, כמבואר שם בגמ' (ע.), וה"ה להפקיר א"א, כמבואר בגמ' שם (סט.), וכאן חמץ שהוא איסור"נ אינו ברשותו. [וג"ז יש לבאר לפי מחלוקת הראשונים האם איסור"נ נחשב כשלו או לא, לשיטות ראשונים דאיסור"נ שאינו שלו מובן, וגם לשיטות ראשונים דהוי שלו, מ"מ אינו ברשותו ובשליטתו כדביאר הקצוה"ח סי' תו, וי"מ דחמץ חמיר כיון דצריך לבערו ולשרפו, כ"כ בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפ]. ולשיטות דביטול הוא שמחשיבו עפר, חזי' דג"כ לא מהני בדבר שאינו ברשותו, ובביאור הדבר ראה בס' דבר שמואל (אליעזרוב) פסחים שם.

צורת הביטול באפית מצות בער"פ אחר חצות

והנה ידוע המנהג שאופים מצות מצוה בער"פ אחר חצות [והזכירו השו"ע (סי' תנח), ובדורות מאוחרים יותר רוב הציבור לא נהג בזה כמבואר במ"ב וע"ש הטעם, ומ"מ גם היום יש הרבה שנוהגים בזה]. וכאן באים לשאלה איך יבטל את הפירורים שיחמיצו, כיון שהוא אחר זמן איסורו, וכתב ע"ז בשו"ע (סי' תס סעי' ג) וז"ל: הלש אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישא: "כל פרורים שיפלו בשעת לישא ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים אני מבטל אותם כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן". עכ"ל. וביאר המ"ב (סק"ח) וז"ל: לאחר זמן איסורו משנעשה חמץ אינו ברשותו לבטל, ויש לחוש שמא לא יבערם מן העולם מיד ויעבור על ב"י וב"י, וע"כ צריך לבטל קודם שיתחמץ. עכ"ל.

עוד כתב המ"ב (סקי"א) על לשון ביטול שנקט השו"ע, שיכול לומר: 'או אני מפקיר אותם'. ולכאור' כוונתו למחלוקת ראשונים הנ"ל אם ביטול מטעם הפקר או שהוא גלוי דעת שמשביתו, ובשו"ע (סי' תלד סעי' ב) נקט השו"ע לשון ביטול, ושם הביא המ"ב בשם הרבה אחרונים לומר גם לשון הפקר.

1 אודה בזה להרה"ג רבי משה ב"ר שמואל רבינוביץ שליט"א עורך סדרת 'חדושי הגאון רבי דוב לנדו שליט"א' על עזרתו הרבה. וכן להג"ר אברהם הלוי פורמן ר"כ עקסלעבן בצרפת. וכן לידידי הרה"ג שליט"א: רבי אוריאל הוצלר, רבי יעקב דומב (ירושלם), רבי מרדכי חברוני, רבי יצחק ב"ר מיכאל לוי, רבי אי"ש ב"ר ציון נדב, ורבי מרדכי הלוי פטרפרויד מח"ס נתיבות הוראה.
2 אכמ"ל בגדר המדויק לשי' אלו, וכבר האריכו ע"ז האחרונים בריש פסחים, ועי' מש"כ בזה הגר"ד לנדו בחי' פסחים סי' א.

קושיא דתלי ב'ברירה'

באו האחרונים והעירו הערה גדולה למעשה, והיא, דכיון שצריך שהביטול יחול עוד קודם שיחמיץ, והיות שלא ברור אם יחמיץ, ומה יחמיץ, ומתי יחמיץ, [ואינו יודע איזה פרורים יפלו ואיזה בצק ידבק], דבר זה תלוי ב'ברירה', ולהלכה אין ברירה בדאורייתא כמבואר בגמ' ביצה (לח.), ונפסק ברמב"ם (פ"ה מהל' יו"ט ה"כ, ובפ"א מהל' תרומות הכ"א ובפ"ז מהל' מעשר ה"א). כן העירו הג"ר משולם איגרא (הגדש"פ הלכות קבועות עמ' 10), יד יוסף (לר' יוסף יוזפא, ב"מ כב: ד"ה והנה), וצוין בשו"ת דבר משה (תאומים, תנינא סי' צח אות כה), ובארחות חיים (ספינקא) שם סק"ו, וכ"כ בספרי פוסקי זמננו - שו"ת אור לציון ח"ג (פי"א ביאורים ד), והגדש"פ מועדים וזמנים פ"ז ס"א.

חלות לאחר זמן

ולכן ביארו כל האחרונים הנ"ל [וכן שמעתי בפשיטות מהגר"ר דוב לנדו שליט"א] שאכן אין כוונת השו"ע שיחול למפרע בשעת אמירתו, אלא שיחול לאחר זמן - משעת זמן נפילת הפרורים ואילך, עוד קודם שיחמיצו, וכן הפרורים שידבקו לכלים - בתחילת דיבוקן עוד קודם שיחמיצו. ואופן זה לא תלוי בברירה, כיון ש'חלות' החלה לאחר זמן - משם ואילך ולא למפרע, לא תלויה בברירה, כמבואר בראשונים ובאחרונים, והם: הר"ש (מעשר שני פ"ה מ"א); שיטמ"ק ב"ק (סט.) בשם הר"פ; [וזאת כוונת תוס' ב"ק סט. ד"ה כל הנלקט, (וע"ש סט: ד"ה אלא)³]; רשב"א בב"ק שם, ובשו"ת (ח"ב סי' פב); ריטב"א עירובין (לו.); שו"ת הריב"ש סי' רכח; וכ"מ מדברי רמב"ן בהלכותיו (נדרים טו. בדפי הרי"ף) המובא בר"ן ר"פ השותפין (נדרים מה:)⁴. וכ"כ הרבה אחרונים: פנ"י (גיטין עג:); שו"ת שאג"א (סי' צב-צג); שו"ת נו"ב (מהדו"ק אה"ע"ז סי' צא); נתיב"מ (סי' סא ס"ק ג, סי' קפב סק"ב); שו"ת רעק"א (קמא סי' קנט). והאריך בזה הקצוה"ח (שם). ועי' הערה⁵, והערה⁶.

ביטול לאחר זמן - כלתה דבורו

יצוין שלפי ביאור זה, אנו באים לחידוש לדינא שמועיל ביטול לאחר זמן, ואין חיסרון של 'כלתה קנינו', דהאומר תמשוך בהמה זו ותקנה לאחר ל' אינו מועיל, דכלתה

3 וכמש"כ הקצוה"ח סי' סא סק"ג, והחזו"א (דמאי סי' ט סק"י ד"ה ויל"ע).

4 כדכתב בשו"ת זית רענן (ח"ב סי' עו).

5 ומה שדייק הקצוה"ח משו"ת הרשב"א ח"ד (סי' קנג) שהובא בב"י אה"ע סי' קמא, שמשמע לא כן, כבר העירו עליו שלא ראה את דבריו הנ"ל שמפורש בהם יסוד זה, ומה שהוכיח מתשובה זו מציינים שיישבוהו האחרונים דשליחות שאני, ועוד יישובים נוספים, ראה חמד"ש אה"ע סי' סח סק"א, בית אפרים אה"ע סי' קו, דברי חיים אה"ע גיטין סי' ל, עונג יו"ט סי' צג בהגהה, זית רענן שם, ולא עיינתי בכ"ז.

6 ומה שהביא במלואי חושן הע' 162 להוכיח מהמיוחס לתור"י הזקן בקדושין לא כן, כבר דחה זאת במהדורה החדשה.

קנינו, ורק באומר מעכשיו מועיל, כמבואר בגמ' כתובות פב:, ולא התפרש לענין ביטול האם מועיל לאח"ז או שנאמר 'כלתה דבורו'. אמנם לשי' דביטול מטעם הפקר - לכאור' יש לן כמה סוגיות מפורשות דמהני. א] סוגיא דהצנועין, ב"ק (סט.), ובתוס' והראשונים שם, וכן הוכיחו הדברי חיים (הפקד סי' ג') בשם אביו בעל הדברי משפט והסכים עמו, החלקת יואב (ח"א אה"ע סי' לב), שו"ת באר יצחק (לגרי"א מקובנה, או"ח סי' ג ד"ה אך), וחי' הגרש"ש (נדריים סי' כב). ב] סוגיא דתמורה (כה). באמר עם נשירת רובו יהא הפקר, כן הוכיחו בבאר יצחק שם. [והעירוני שהאור גדול (סי' מא סק"ג) רצה לצדד דלא מהני הפקר לאחר זמן משום כלתה, ורצה לדחות הראיה מסוגיא דהצנועין, אכן איהו גופיה הוכיח כן מתמורה הנ"ל]. ועי' הערה⁷, והערה⁸.

אמנם לשי' דביטול הוא לא מדין הפקר, לא התפרש, ולפי' האחרונים הנ"ל עולה דמהני. [ונוכחתי כשחכ"א הציע כע"ז בקיצור לפני הגאון רבי דוב לנדו שליט"א, והסכים לזה]. והנה טעם הדבר דמהני לענין הפקר ביאור החלקת יואב והגרש"ש, שבדין התלוי באמירה העיקר הוא הרצון ורק צריך שיהיה רצונו של אדם מתגלה לעולם ע"י דבור פיו, ולכן גם אם הפקיר לאחר ל', כ"ז שלא חזר בו נשאר רצונו גלוי לכל העולם, משא"כ בקנין התלוי במעשה כיון שהמעשה חלף איך יועיל אח"כ. עכ"ד. וביאור זה עולה יפה גם לענין ביטול.

נוסח הביטול למצה שתחמיץ [ולא רק פרורים]

ונמשיך בפשט דברי השו"ע, דהנה הגאון רבי משולם איגרא (שם) גם התקשה כאמור בשאלה של 'אין ברירה', וגם כתב שבחלות לאח"ז אין בעיה של ברירה, ומ"מ לא ביאר ככל האחרונים הנ"ל שיחול מזמן נפילת הפירורים, אלא כתב פתרון חדש והוא, שיאמר: "אם תתחמץ איזו מצה תהא הפקר בעת התחלת החימוץ קודם שנעשה חמץ כלל". וביאר דהיינו בשיעור 'שיאור דר"מ לר' יהודה' דאסור באכילה ומותר בהנאה, כמבואר בגמ' פסחים (מג., מח:), ויחול מהזמן ההוא ואילך ולא למפרע, וכנ"ל.

והטעם שלא ביאר שיחול מזמן נפילת הפירורים - ואילך, ביאר בספר מועדים וזמנים (להגר"מ שטרנבוך, ח"ג סי' רסב), שאופן זה אינו מועיל למצה או חלקה שנמצאת על השלחן או בתנור שתחמיץ בלא ליפול על הקרקע או לידבק לאיזה כלי. והסכים הגאון רבי דוב לנדו שליט"א לזה.

7 וע"ד הפקר מהיום ולאחר ל', עי' ירושלמי גיטין (פ"ז ה"ג), ומש"כ ע"ז בבאר יצחק שם, ובדברי חיים ובאור גדול האריכו בזה, וע"ע שו"ת רעק"א ססי' קמד.

8 ועי' בר"ן בנדריים (כט: ד"ה הכא) לענין הקדש לאחר ל', ומש"כ בחלקת יואב שם בדעתו, וע"ע בבאר יצחק שם. וכן עי' בתוס' יבמות צג. ד"ה קנויה, לענין תרומה לאח"ז, ומש"כ בדעתם בבאור גדול שם, ובמעדני ארץ תרומות פ"ד ה"ב אות א, וחי' מנח"ש ב"ק סט. בזה, וע"ש גם לענין חילול מע"ש לאח"ז.

אלא דגם ע"ז העיר במועו"ז שם, דאינו יודע אם כן המציאות שלעולם שוהה עד שמחמיץ, או שלפעמים הוא מחמיץ מיד, דא"כ ביטול זה לא יועיל. ושאלתי לגר"ד לנדו, ואמר ג"כ שאינו יודע, ואולי זה נכון שלפעמים חום התנור מחמיץ מיד. עכ"ד.

שיחול רגע לפני שיחמיץ

ולכן במועו"ז רצה לומר שאין חסרון של אין ברירה, ואחר שחידש כמה טעמים מ"ט בביטול אין חסרון זה [וראה להלן בשם המהרש"ק], סיים שבלא"ה אין חסרון זה, לפי היסוד הנ"ל דבחלות החלה לאח"ז אין חסרון זה, לכן אם יאמר שיחול הביטול רגע לפי שיחמיץ אינו שייך לברירה. וכן הסיק לומר בנוסח ביטול את נוסח הגר"מ איגרא, ויוסיף שאם לא יועיל - שיחול רגע לפני שיחמיץ. והבאנו הדברים בקיצור ב'לוח ההלכות והמנהגים' לשנת תשע"ט.

ענף ב': גליונות הגר"ד לנדו וביאורם

גליון א': רגע לפני - תלוי בברירה

והראני הגאון רבי דוב לנדו שליט"א שכתב בגליון "לוח ההלכות והמנהגים" שלו על הדברים האמורים, כמה הערות.

גליון א' וז"ל: אם זה לא זמן מוכרח, דו"ק מענין אין ברירה. עכ"ל. וביאר לי בע"פ דלומר שחלות מסוימת תחול רגע לפני דבר מה, תלי בברירה כמפורש בקצוה"ח סי' סא סוף סק"ג דתלי בברירה, ולכן הקשה שם הקצוה"ח על המבואר בר"פ המפקיד (ב"מ לד.) 'איכא דאמרי אמר רבא נעשה כאומר לו לכשתגב ותדע ותשלמיני סמוך לגניבתה קנויה לך'. עכ"ד. וכה"ק בחי' הגרע"א שם (לג: על תוס' ד"ה כגון, בד"ה בדרך אחר), ובחי' הרי"מ שם, ובבית יצחק (להגרי"א חבר, על עניני ברירה סי' טו), ועוד.

והקצוה"ח והגרע"א⁹ יישבו את קושייתם, ונביא את תו"ד ואת תירוציהם בקיצור, ונברר אם הם שייכים גם בנד"ד.

הנה הקצוה"ח הביא מהמהרש"א (גיטין כה: על תוד"ה רבי יוסי), דאם אומר שגט יחול שעה אחת לפני מיתה תלי בברירה, כיון דמתנה על שעה אחת בין השעות וזה אינו עומד להתברר, כיון דיתכן שלא ימות מחולי זה, וביארו שהוא גם לפי יסוד הרמב"ן (גיטין כה:): שהביא לפני"כ, שברירה הוא רק כשמתנה על ב' דברים אבל אם מתנה על דבר אחד הוי תנאי ולא תלי בברירה - דמ"מ כיון דמתנה על שעה סמוך למיתתו הו"ל כמתנה על ב' דברים, דהחסרון בב' דברים הוא שיתכן שלא יצא לפועל, וה"נ בזה יתכן שלא תהיה שעה קודם, כיון שיתכן שלא ימות מחולי זה. ומאידך הביא מהמהרש"ל שם דמבואר דס"ל דלא תלי בברירה, והקצוה"ח התקשה בטעמו מאוד, ושוב ביארו דס"ל

9 בחידושי, אבל בתורעק"א במשניות הניח בקושיא.

דחלות החלה לאח"ז לא תלי בברירה וכו"ל, וס"ל דאין הנדון על שעה בין השעות, אלא על השעה עצמה שלפני המיתה, אם ימות או לא, והיות ששעה זו מבוררת, וודאי שיתברר אם הוא ימות או לא, לא תלי בברירה. ואח"ז הקשה הקצוה"ח את הקושיא הנ"ל מהמפקיד - דהיינו דלפי המהרש"ל לק"מ, אבל לפי המהרש"א קשה, וע"ז תירץ תירוצ' חדש, לפי המהרש"א עצמו בהמפקיד דפירש (דלא כרש"י שם), שהוי 'כאומר' רגע לפני הגניבה, ולפי"ז אינו מתנה על שעה בין השעות אלא על השעה הזאת האם תגנוב, ע"ש. עכ"ד בקיצור. וכיסוד דברים אלו כתב הגרעק"א בחידושו, דבתחילה התקשה בגמ' שאם יגנוב קונה הפרה למפרע, מהא דאין ברירה, וביאר ע"פ הר"ן בשם הרמב"ן (גיטין כה:): הנ"ל, ושוב הקשה לפי האיכא דאמרי שאומר רגע לפני הגניבה, לפי המהרש"א בגיטין הנ"ל, [ונראה בדבריו דלפי"ז לא יועילו דברי הרמב"ן]. ותירץ לפי המהרש"א בהמפקיד הנ"ל דהוי 'כאומר' לו סמוך לגניבתו, הוי כמו כל התנאים דעלמא. עכ"ד. וכן מבואר גם בבית יצחק שם, דגם יסוד הרמב"ן לא יועיל ליישב הקושיא הנ"ל, והכריח זאת, ע"ש.

לפי"ז בעניננו, התי' של הקצוה"ח והגרעק"א לפי המהרש"א לא שייך הכא, כיון דרק שם יש דין מיוחד שנתנו לו שהוי 'כאומר' ממש ברגע הסמוך לגניבה, ולכן ביאר הקצוה"ח דנחשב שמתנה על השעה הזאת האם תגנוב, משא"כ הכא אף שאמר במפורש שמבטל סמוך לפני שיחמיץ ולא צריך להגיע בזה לדין 'כאומר' מיוחד, מ"מ האמירה שלו היא כעת בתחילת האפיה - שיחול רגע קודם, ובזה הרי"ז מתנה על שעה בין השעות כיון שאינו יודע מתי זה יחמיץ, ולכן שפיר תלי בברירה.

אבל הביאור של הקצוה"ח במהרש"ל, לכאור' שייך גם בנד"ד, ולפי"ז אינו שייך לברירה כיון דהשעה הסמוכה לזמן החמוץ ידועה, וכשיתברר שהחמיץ - יחול בטולו רגע קודם - מאז ואילך - ולא למפרע. [וכי תימא דמ"מ בעי' שיתברר בודאי שהחמיץ, ובנד"ד אולי יהיה מצב של 'ספק חמץ', ולפי"ז לא יחשב כמבורר, מ"מ העירוני דג"ז אפשר לתקן שיתנה שמבטל רגע לפני שיהיה 'ספק חמץ' שיאסר].

לסיכום הערת הגר"ד לנדו מיושבת רק אליבא דהמהרש"ל לפי ביאור הקצוה"ח, ולא אליבא דהמהרש"א. ויצויין שבתורא"ש גיטין כה: שם מפורש כמהרש"א, וגם בקצוה"ח נראה שצידד יותר כמהרש"א, הגם שיישב אח"כ גם את המהרש"ל.

אם בדבר שבממון יש חסרון של 'ברירה'

והנה בחידושי הגר"ד לנדו על ב"מ (סי' טז אות ז, משיעוריו שכתב ע"ס הדף) הביא על קושית הקצוה"ח את תירוצ' החזו"א (דמאי טז יג): "והיה נראה מתוך זה דלא אמרינן אין ברירה לענין קנית ממון וכל תנאי שבממון קיים אפילו תנאי שיש בו משום ברירה". ויסוד זה צ"ב - כפי שהקשה הגר"ד לנדו שם מהרמב"ן דמשמע מיניה

דגם בממון אמרי' אין ברירה¹⁰. וביאר הגר"ד לנדו שם ביאור נפלא וז"ל: דטעמא דכתב החזו"א דלא אמרי' אין ברירה בממון משום דכל תנאי שבממון קיים ליכא רק אם התנאי הוא עם הזוכה עצמו בלבד בממון שזיכהו, אבל בתנאי שבין ב' זוכין או יותר, מי מהם זוכה בממון שהקנה לאחד מהם, הוא נושא כללי ולא שייך ביה ענינא דכל תנאי שבממון קיים ולכך תלי בדין אין ברירה. עכ"ל. ועוד כתב בחי' גיטין (סי' יז, מרשימותיו כת"י): ויל"ד מאחים שחלקו (דהנידון הוא גם לנושא הקנינים גרידא, יעוי' בסוגיות). ותירץ: וי"ל דקנינים דמקנה האדם שאני מבירורי חלוקת השותפות דלא תקנו אהא, וכ"ז צ"ת [ועי' מגמ' דאגודה של ירק בעירובין (-לז:)]. עכ"ל. ועוד הוסיף: עיקר דברי החזו"א נאמרו רק בברירה דחד גברא וכדמוכח בכ"ד. עכ"ל¹¹. ועוד האריך בזה שם ושם [בהוכחות לשי' זו, וכן בקושיות ע"ז]¹².

אמנם הקשה הגר"ד לנדו עליו וז"ל: ובפ"ז דב"ק (ס"ט א') משמע דאף בדיני ממונות אין ברירה שהרי נתבאר שם דהפקר תלי בברירה לא מהני. עכ"ל. ולכאור' היא קושיא עצומה. וגם לפי ביאורו הנ"ל לא יתיישב, כיון שאינו עושה תנאי או הקנאה עם אדם מסוים אלא מקנה לכל העולם, ולכן מי יזכה בזה תלי בברירה. ועכ"פ לעניננו לענין ביטול חמץ לא יועיל תירוץ החזו"א, גם לשי' דביטול הוי הפקר וא"כ הוי דבר שבממון, כיון דכאמור מפורש בגמ' דהפקר תלי בברירה.

דברי הגר"ש פ"פ מוע"ז

שו"ר בהגדש"פ מוע"ז (פ"ז סעי' א עמ' לו), שדן בעניננו, וציין למוע"ז ח"ג הנ"ל [וכתב שיחול לאחר זמן - משעת זמן נפילת הפרורים ואילך, ובנוגע למצה שלימה שאולי תחמיץ הביא מהגר"מ איגרא הנ"ל], ולא הביא את הנוסח 'רגע קודם', ע"ש עוד. ונראה מזה שחזר בו, ואולי בגלל הטענה הנ"ל.

ענף ג: מהלך חדש שהביטול לא תלוי בברירה

וכ"ז התברר בדרך האחרונים שנידון הביטול בער"פ למצות מצוה תלוי בברירה, [ולכן פירשו שיחול לאחר זמן - משעת זמן נפילת הפרורים ואילך], אמנם מציאה גדולה מצינו בדברי הגאון רבי שלמה קלוגר שרצה לחדש דכ"ז לא תלי בברירה כלל, ושפיר יכול לחול משעת אמירתו למפרע [בתשובה שנדפסה מכת"י, ולאחמ"כ הניף ידו בתשובה נוספת שנדפסה בסוף ספרו נדרי זריזין (עמ"ס נדרים שו"ת לש"ס פ"ה ס"ה¹³) - ונדפסו בספרו קרבן פסח מהדורת מכון חכמת שלמה (סי' תס סעי' ג)]. ותו"ד בקיצור: בתחילה

10 הביאו הר"ן גיטין (יג:) דל"מ במעמד שלשתן, משעבדנא לך ולכל מאן דאתי מחמתך, מדאור', משום שאין ברירה.

11 ועפ"ז מתיישבים דברי החזו"א עירובין סס" ק שהזכיר ברירה גבי ממון ע"ש.

12 ומה שהביא מהט"ז סי' תמ סוף סק"ב, ראה בחידושו לפסחים סי' י. [וע"ע בחידושים וביאורים לגר"ש גריינימן עמ"ס עירובין (פא. ד"ה הא, ופב. ד"ה גמ' ש"מ), וכתובות (קט: ד"ה שם ההוא)].

13 רצוינה ע"י שו"ת דבר משה (תאומים, תנינא סי' צח אות כה), הנ"ל, אלא שנראה שלא הסכים עמו.

ביאר כדברי האחרונים הנ"ל דחל מזמן נפילת הפירורים - מכאן ואילך ולכן לא תלי בברירה. ואח"ז כתב כמה סברות דלא תלי בברירה, והם:

ספק ספיקא

(א) כתב דלפי רוה"פ דטעם ההכרעה דבדאו' אין ברירה (ובדרכנן יש ברירה), הוא לא מטעם ודאי, אלא מטעם ספק, והיות שאין ודאות שהפירורים יחמיצו כיון שיתכן מיד שיפלו ידרסו לעליהם טרם יחמיצו, וממילא הוי ס"ס להיתרא. עכ"ד. [ומ"מ יש להעיר דמה נעשה עם הבצק שידבק בדפני הכלי דג"ז מבטל כמש"כ בשו"ע, וכן להנ"ל דפעמים שמצה או חלקה שנמצאת על השלחן מחמיצה].

חידוש שביטול לשי' דאינו כהפקר - לא תלי בברירה

(ב) רצה לחדש דלשי' דביטול אינו הפקר [אלא מחשיבו כעפר], בזה אין חסרון כלל של אין ברירה. והתבסס בזה על דברי החק יעקב שם שיישב את אשר התקשו הפוסקים (מהר"י ברונא, הד"מ, של"ה, מג"א, וט"ז) בנוסח הביטול של העולם 'הפירורים הפקר', ותמיהו דהו"ל יהיו דבלשון זה לא מהני כמו שלא מהני לענין ביטול גט, ותי' החק יעקב דביטול חמץ שאינו אלא גלוי מלתא מהני [אמנם יש להעיר שהח"י יישב שם נוסח גם לשי' דהוי הפקר ע"ש]¹⁴. לפי"ז רצה לומר דה"ה לענין החסרון של אין ברירה.

חידוש שהפקר לא תלי בברירה כיון שהוא רק סילוק

(ג) גם לשי' דהוא הפקר רצה לחדש דלא תלי בברירה כיון שאינו 'חלות' חדש אלא 'סילוק'. ואף דלכאור' מפורש בסוגיא דהצנועין ב"ק סט. דגם הפקר תלי באין ברירה, מ"מ מכח הכרח בסוגיא האריך דלמסקנא אינו כן, ושוב שאלו השואל מדברי רש"י בסוגיא שם, ובתשובה השניה השיבו ע"ז, ועוד שאלו מדברי נמוק"י במקו"א, וגם ע"ז השיבו והאריך בזה. עכ"ד. ויצוין שבמועו"ז שם חידש מעצמו את הסברות ב' וג', וגם התקשה מסוגיא דהצנועין, ע"ש, ואכ"מ. [ולדרך זו היה מקום ליישב את קושיית הגר"ד לנדרו על החזו"א הנ"ל, אלא דבחזו"א (דמאי טז ח) מפורש דלמד את הסוגיא כפשטותה]. עכ"פ לפי מהלך זה, אי"צ שיחול מכאן ואילך, וממילא אין ראייה לנידון הנז' אם ביטול מהני לאח"ז מצד 'כלתה קנינו'.

ענף ד: גליון ב' - ספק איסור'נ אם ברשותו לכל מילי

גליון ב': עוד העיר הגאון רבי דוב לנדו שליט"א הערה נוספת על הנוסח הנ"ל שמבטל רגע לפני שיחמיץ, גם אם נאמר דחל ולא תלי בברירה. וכך כתב בגליון ה"לוח" שלו וז"ל: כיון שהחימוץ לא ניכר, הו"ל רגע קודם חמץ ספק חמץ, ודו"ק בדין עשית חלות בספק חמץ, ובמק"א כתבתי. עכ"ל. וביאר לי בע"פ דיל"ע בספק חמץ,

14 והמ"ב שם ובשעה"צ החמיר לכתחילה שיאמר בנוסח המועיל 'יהיו'.

האם אפשר לבטלו גם על הצד שאינו חמץ, כיון שלמעשה נאסר מספק, ואין לו שימוש בזה לא חשיב ברשותו, אם נאמר שא"א, לא יועיל נוסח זה, כיון שיתכן שרגע לפני שיחמיץ באמת, כבר הגיע לשיעור שנאסר מספק ושוב לא יחול הביטול. עכ"ד.

וספק זה הוא בכל איסור שאינו ברשותו להקדיש למכור להפקיר וכו', מה הדין בספק. והגאון רבי דוב לנדו שליט"א אמר שכתב ע"ז בכמה מקומות. ותלמידו הגרא"מ באקאן ציין לחי' הגר"ד לנדו עמ"ס זבחים (עא: ד"ה נתערבו בחולין תמימים), ואעתיק הדברים כלשונם. ואח"ז אסכם את הנוגע ישירות לנד"ד.

העתק חי' הגר"ד לנדו זבחים

וז"ל: חולין שנתערבו באסוה"נ יל"ע אי חל הקדש עליהם, כיון דבפועל א"א להשתמש.

ונידון דאסוה"נ מדרבנן נודע, ועי' נקוה"כ סי' קי"ט על ט"ז ס"ק י"ב דספק אסוה"נ ואיסור דרבנן דין אחד להם (לענין המבואר שם), יעו"ש. [ושוב הוסיף: עי' מנ"ח מ' נ"ב דמחלק בין ספק אסור לאיסור דרבנן. וצע"ש בכ"ד].

והמשיך: ולכ' לענין שויות באיסור דרבנן יל"ע מההיא דירוש' פ"ג דמע"ש ה"ה דנטמא בולד הטומאה ופדאו וחזר ונטמא באה"ט אם היו מעות הראשונות קיימות מחלל עליהן, יעו"ש, ולכ' הא ע"י החילול מדרבנן מקודם לא שוו השתא המעות כערכם והיאך מהני.

[ושוב הוסיף: עבהגר"א ירוש' מע"ש פ"א ה"א (דף ד') ד"ה של נסך. ולכ' הדברים צ"ת. מדין שאינו שוה ומדין אינו ברשותו דל"מ להקדיש אסוה"נ. ולכ' איירי ביי"נ דמגע עכו"ם דא"א מדרבנן. ועי' להמבואר כאן.

- יל"ע רמב"ם פ"ג הי"א מה' שקלים לענין שוקל משל עה"נ. ודו"ק. (ויל"ע לענין שביעית שם).

- דין בהמה חצי' אסוה"נ [עה"נ] כ' במק"א לישב (עד"פ) תוס' חולין ק"מ.

- יל"ע מל"מ ספ"ב מהל' נגעים לענין תרומה ספק טמאה לקידושין. יעו"ש. ודו"ק.

- ענין חילול ספק הקדש (על שנפל בו מום) על ספק אחר ממנ"פ מנחות ק"ח ב' דו"ק להנ"ל דאין ספק הקדש שוה כספק שנפל בו מום].

והמשיך: (ועבהגר"א יו"ד סי' רצ"ד ס"ק כ' דלדעת הירוש' אין מחללין מע"ש גם בזה"ז רק בשויו), וכן יש לדון גם בחילול ספקי, ואח"כ רוצה לחלל עוד פעם, וכן לדידן כה"ג בש"פ, (מיהו יש לדון דצירוף שניהם למכירה, המתחלל וזה שמחללים עליו יגרום לכך דעי"ז יהא אז ערך החולין שבהם, היכא דקיימו, כערכם בהיותם נודעים, סגי משום כך להעריכם כן לענין חילול מע"ש נמי, ועי'), ונפ"מ למעשה.

וערמב"ם רפ"ד מפסוהמ"ק, הרי"ז ספק וכו' לפיכך תמות, ולכ' למה לא קאמר הרמב"ם דמקודם יפדנה מספק ואח"כ תמות דל"ל לגרום הפסד לקדשים בכדי, ועי', וא"נ דכיון דמספק לא תותר לשום דבר א"כ לא שוי' השתא מידי (ול"א בזה אי אתי אלי' וכו') א"ש דא"א לפדותה. ועי'.

וסיים: והנה תערובת בקדשים ל"ח כנתערב באסוה"נ, דחזו להאי שימושא גופא דאפשר להקדישם, ונמכרים לענין זה, וע"כ שפיר חייל עליהו קדושה מה"ט. ופ'. עכ"ל.

העולה מדבריו, דהספק במקומו עומד לענין שאר איסו"נ. ומה שרצה לומר שאם אסור מספק נחשב כאינו ברשותו, מפורש במנ"ח שציין (מצוה נב אות ו ד"ה ואם - במהדורת מכון י-ם ובמהדורת מנחת דבר). ואח"ז רצה לדמות נדון זה, לנדון האם באיסורי דרבנן יחשב ברשותו, ולזה ציין שהש"ך השווה את הנידונים כללית, אבל במנ"ח חילק ביניהם. וציין לכמה מקורות בענין איסור דרבנן כה"ג.

ובעניי לא נכנסתי לענין זה, ולכן לא אאריך בזה, ורק אציין עוד, לרדב"ז על הרמב"ם (סופ"ה מהל' נדרים) דלכאו' מבואר שבספק קונם, על הצד דלא הוי איסו"נ, הוי ברשותו לקדש אשה, ע"ש.

רגע לפני ספק חמץ'

ועל גוף ההערה השניה של הגר"ד לנדו, היה מקום לומר שאפשר לתקן את הנוסח ולומר 'רגע לפני שיהיה ספק חמץ'. [וכדי שהיה מבורר שזה ספק חמץ שלמעשה נאסרו מספק, יכול להוסיף - 'רגע לפני ספק חמץ שיאסר למעשה']. אלא שיש לפקפק בזה וכפי שנבאר.

הוראת חכם- אם תלי ברירה

אמנם יתכן דבמקום ספק מה החכם יורה, תלי בברירה, וקי"ל דאין ברירה בדאורייתא, ושוב לא יחול בטולו [כמובן, אם לא כדברי המהרש"ק, אלא כדברי האחרונים הנ"ל דהפקר וביטול תלויים בברירה]. והטעם דתלי בברירה כיון דהוי כמו ע"מ שירצה אבא, דכיון דתולה בדעת אחרים תלי בברירה כמבואר בגמ' גיטין כה:, או כמו תולה הנחת עירובי תחומין שלו, בצד שיבוא חכם בשבת אם למזרח או למערב, דמבואר בגמ' עירובין לו: דתלי בברירה [ויבואר עוד בסמוך].

ובס"ד ראיתי דלכאו' נחלקו בזה אשלי רברבי, דמצינו לגבי מינוי שלחות לכתובת גט דהביא הב"י אה"ע (סי' קכב א) בשם הגה"מ בשם סה"ת וסמ"ג: 'שבתחלה כשאומר לסופר כתוב יאמר לו אני נותן לך רשות לכתוב הרבה גיטין כמו שתחפוך עד שיהיה לדעתך או לדעת הרב שבעיר'. ולעומ"ז אח"ז הביא שמוכא 'בשם רבינו יחיאל ור"י קלצון שאין לעשות כן משום דתלי בפלוגתא אי יש ברירה מדאורייתא או לא'. עכ"ל. ולא חילקו בין 'לדעתך' דתלי בברירה לבין 'לדעת הרב שבעיר' דלא תלי בברירה,

ולהלכה פסק השו"ע שם סעי' א' דיכול לצוות כן, אבל הרמ"א כתב שאין לסמוך ע"ז, וביארו כל נוס"כ השו"ע שהוא בגלל חשש ברירה, ובספר גט פשוט (שם סוסק"ח) תמה דלא תלי בברירה, והאריך בזה, ע"ש, אבל טענתו לא שייכת בנד"ד, והתורת גיטין (שם סק"ו) הביאו, ותירץ דדמי לע"מ שירצה אבא וכנ"ל, ובטעם הסוברים דלא תלי בברירה ביאר שם טעם אחר, שגם הוא לא שייך בנד"ד. ובבית יצחק (להגרי"א חבר, על עניני ברירה, ח"ב סי' לו סק"א¹⁵) ביאר דדמי לתולה באיזה צד יבוא חכם וכנ"ל, והטעים: 'בעת מינוי שליחותו וכו' דלמא אז היה דעתו של חכם להיפוך, ולפעמים גם דעת החכם אינו מבורר אז, ומתיישב אח"כ להכריע כך וחוזר בו ומכריע בהיפוך' ע"ש¹⁶. ובאו"ש פ"ג מגירושין ה"ד ביאר שיטתם: 'הלא בעת הכתיבה עדיין יכול להיות שדעת הרב יהיה לפוטלו, מצד שיסביר סברא בלתי אמתית לפוטלו, או שיקרה בו פסול אח"כ, ולכן תלוי בענין ברירה, כיון שתלוי בסברתו'.

מקור נוסף לזה שהתולה בהוראת חכם תלוי בברירה הביא האו"ש שם, מדברי המרדכי (חולין רמז תשלז) שנפסק ברמ"א (יו"ד סי' סא סעי' כה) ובנו"כ, באומר לעו"ג אם הבהמה כשרה יהיה שלי דפטור מן המתנות, דבעת השחיטה לית ליה ברירה דתהוי שלו, דליכא למימר רוב בהמות כשרות, דטריפות הריאה שכיח. ע"ש ביאורו בזה.

אלא דגם אם ד"ז תלי בברירה - לכאור' הדבר תלוי באיזה הוראה מדובר, ויבואר בהקדם הסוגיא בעירובין שם, דמבואר שם גבי תולה עירובו, בצד שיבוא חכם בשבת אם למזרח או למערב, שאם כבר בא חכם מער"ש לא תלי בברירה, כיון דגילוי מלתא בעלמא הוא כדביאר רש"י, אבל אם עדיין לא בא חכם תלוי בברירה, וכתב בחי' הריטב"א שם, דגם אם החכם לא בא בער"ש, אבל אינו יכול לבוא רק ממזרח, אף שעושה הערוב לא יודע מזה, מ"מ לא תלי בברירה

לפי"ז גם אנן נאמר בנד"ד, ונחלקו לג' אופנים: [א] בהוראה ברורה בספרי הפוסקים שבספק זה מחמירים, גם אם בעל העיסה לא יודע מזה, מ"מ לא תלי בברירה כיון שההוראה כבר קיימת, ול"צ כלל הוראת חכם, וזה כמו בא חכם. [ב] גם אם צריך הכרעת החכם וא"א לפסוק מהספרים, מ"מ אם החכם לא חידש הוראה זו כעת אלא היה יודעה מעיקרא, הגם שבעל העיסה לא יודע מזה, מ"מ לא תלי בברירה, דהחכם רק מגלה גילוי מלתא בעלמא ודמי לגוונא דהריטב"א. [ג] אבל הוראה דתליא בשיקול הדעת ורק אחר שהחכם רואה המצה וחושב על הענין ומפעיל את שיקול הדעת שלו,

15 [ישנם כמה מהדורות בהם נדפס רק חלק א' עד סימן טז, ולא חלק ב'].

16 ומה שביאר שם בסו"ד (שם סק"ז) בדעת הסוברים דלא תלי בברירה, דהכא חשיב כמתנה על דבר אחד כיון דאינו כותב גט חדש לפני שנפסל גט קודם, וכל השאלה היא על הגט החדש אם יוכשר עפי"ד הרב או לא, וממילא הוי מתנה על דבר אחד ולא על ב' דברים, ולפי הר"ן בשם הרמב"ן (גיטין כה:): לא תלי בברירה. ע"ש. ולא הבנתי דמפורש ברמב"ן [והביאו בבית יצחק שם סי' טו] דמ"מ בתולה בדעת אחרים כמו בע"מ שירצה אבא, גם במתנה על דבר א' חשיב ברירה, כיון שהוא דבר המסור ללב. אכן בהבנת חילוק הרמב"ן הוה יש כמה ביאורים בדברי האחרונים, ואכמ"ל.

הוא מגיע להוראה שלו זה לכאור' תלי בברירה, ואינו גילוי מלתא. [כן נתברר לי עם כמה חכמים].

אמנם שו"ר בשו"ת שו"ת צמח צדק (השני, אה"ע סי' שה אות ג) שביאר את סברת הסוברים הנ"ל דגבי מינוי כתיבת הגט התולה בדעת חכם לא תלי בברירה, מאי שנא מע"מ שירצה אבא, וביאר עפ"י הרמב"ן בגיטין שם וז"ל: דשאני ע"מ שירצה [-אבא] שכיון שהדבר מסור ללב אין אומרים כשרצה עכשיו הוברר הדבר שרצה משעת שמיעה. עכ"ל. וביאר הצ"צ: 'דזה שייך בסתם רצון שתלוי ומסור ללבו ממש. אבל בנד"ז שענין יוכשר בעיני המוציא, היינו כפי המבואר בגמרא ופוסקים א"כ אין שייך ע"ז לומר שהדבר מסור ללב כו' ושפיר הוי כשאר תנאים דאפי' למ"ד אין ברירה בקיום התנאי מתקיים המעשה'. עכ"ד. וע"פ זה [ועפ"י טענה נוספת שתבואר בהערה¹⁷] - פסק בנידון שאלתו שתלו הדבר בדעת החכם דלא תלי בברירה. ולענ"ד נראה דאף דיש הוראות רבות שכך גדרן וכדלעיל אותיות א-ב, מ"מ ישנם הוראות דגדרן כאות ג' הנ"ל ולכן שייך עליהן לומר 'דבר המסור ללב', וזה לכאור' תלי בברירה, ולפי"ז זה לכאור' הביאור בדעת הראשונים והפוסקים הנ"ל לגבי שליחות לכתובת הגט דכן תלו לה בברירה.

ועכ"פ לנד"ד הוא ספק גדול אם תלי בברירה או לא, ולכן אי"ז עצה פשוטה לתקן לומר "רגע לפני שיהיה ספק חמץ", כי יתכן שיש אופנים שיהיה תלוי בברירה.

עצה חדשה לבטול באפית המצות בער"פ

אביא בזה נדון חדש שעוררני חכ"א, ודנתי ע"ז בנידונים הבאים עם כמה חכמים. והוא, מ"ט הפוסקים לא נתנו עצה שכל אחד יפקיר עיסתו לגמרי, ויכוננו לא לזכות בו כל זמן הלישה והאפיה, וכך לא יהיה חשש חמץ שלו, ואחר אפית המצות יקח המצות הכשרות ללא חשש. וכך לא יהיה תלוי בברירה.

חשש מצת הפקר

וע"ז יש להשיב חדא דיתכן דצריך לזהר לזכות במצות אח"כ כדי שלא יהיו מצות הפקר, דבדורות האחרונים דנו אם יוצא יד"ח במצת הפקר. [נשורש הנידון בקיצור, האם

17 עוד טען שם שגם בע"מ שירצה אבא גופיה פסק השו"ע להלכה (אה"ע סי' לח סעי' ח) דמקודשת. ויש להעיר דמקורו מהרמב"ם ריש פ"ז מאישות, אבל ש"ר לא כתבו כן, וגם בשי' הרמב"ם התקשו האחרונים בטעם הדבר, דמאי שנא מכל ברירה דהרמב"ם פסק דבדאור' אין ברירה, ונאמרו דרכים שונות ביישוב הענין, ולדרך השאג"א סי' צג אין ראייה לנד"ד, דפי' דהגמ' איירי על מקדש בביאה ובוה צריך לחול למפרע, ולכן בזה שתולה בדעת אביו, תלי בברירה, אבל הרמב"ם איירי בקדושי שטר ובוה יכול לחול מכאן ואילך, וזה כבר לא תלי בברירה וכדלעיל בשם הראשונים. אמנם נאמרו דרכים נוספות באחרונים שלפיהם יש לדון בנד"ד, ע"ש בס' המפתח (פרנקל), ובבהגר"א או"ח סי' תיג. [ולגבי מניח עירובו לצד שיבוא חכם, מה דפסקי' בשו"ע או"ח סי' תיג דמהני, גם אם עדיין לא בא חכם מער"ש וכמבואר במ"ב שם סק"ט, הוא משום דקי"ל דבדרבנן יש ברירה, וכמבואר שם בב"י להדיא].

מה דילפי' לחם לחם דבעינן 'משלכם' (פסחים לח.). דלכן מצה גזולה פסולה (רא"ש שם, ושו"ע תנוד), הוא מטעם דבעי' שלו, ולפי"ז גם בהפקר יש חסרון, או דכל החסרון שרשות אחרת מונעת זאת, לפי"ז בהפקר כשר, מאידך גם אם יש בזה חסרון יתכן דבלא"ה יד"ח כיון דבלעיסה קני, ואכמ"ל]. וממילא יתכן שישכח ולא יזכה בהם, ולכן לא נתנו עצה זאת.

לשמה בעיסת הפקר

עוד יש לדון שלא יועיל לזכות בהם אח"כ, משום דאם בשעת לישנה וכו' לא היתה שלו יתכן שלא הועיל כל מעשהו הכנת המצה 'לשמה', אם לא היתה שלו. כיון דבשביל להחיל חלות לשמה צריך שיהיה שלו. [או בשליחותו]. כמו שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו שא"א, כיון שבא לקדש את הדבר, וזה לא יכול בדבר שאינו שלו. וחידוש זה נמצא בכמה אחרונים וכדלהלן, דל"מ לשמה בדבר של חברו, אלא דהכא בהפקר עסקי' ולא בממון של חברו. ומצאתי בשו"ת אמרי בינה (לגר"מ אויערבאך) גבי עיבוד לשמה בתפילין, דצידד דלא מהני עיבוד לשמה ב'הפקר', בהקדם ב' הקדמות: א) אם נאמר דמה דאדם אינו אוסר דבר שאינו שלו, אינו רק בחפץ ששייך לחבירו, אלא גם בהפקר - ודן בזה שם בדיני שחיטה סי' יב, והביא כן מהמקו"ח (תמח ט), והוא האריך ע"ז הרבה בהבאת ראיות מש"ס ופוסקים. ב) שעשיה לשמה לא מועילה בדבר שאינו שלו, - ודן בזה באו"ח סי' יא, ושם כתב דלפי ב' הנחות אלו בהפקר לא יועיל לשמה. ע"ש. ולכאור' ה"ה בנד"ד אפית מצות לשמה. ומה שמועיל כשאחרים אופים עבורו, או בחבורה של שותפות, הוא כיון שהוא בשליחותו, וכן מבואר בשו"ת עונג יו"ט המצוין להלן (ד"ה ולפי').

גדר ה'לשמה' במצה

אלא שהיה מקום לומר דתלוי הדבר בנידון האם דין ה'לשמה' במצה הוא דין לשמה כמו דין לשמה בגט וציצית ודומיהם או לא¹⁸, דלסוברים דהוא אותו דין¹⁹, אפשר לדמותו לדין 'עיבוד' לשמה הנ"ל דל"מ ע"י אחר, אבל לסוברים שבמצה אין דין 'עשיה'

18 אין כאן מקום להיכנס לנידון ולראיות לזה, ולכן אציין בקיצור. ע"י במשנה פסחים (לה.): 'אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' חלות התורה וריקקי נזיר, עשאו לעצמו אין יוצא בהן, עשאו למכור בשוק יוצאין בהן'. ובמתבאר בגמ' (שם לח.): בטעם הדבר שבעשאו לעצמו לא יצא, ושבעשאו למכור בשוק יצא. והנה אם עשאה לשם ב' כוונות, לשם מצה ולשם תודה, אם יצא בפירוש"י שם: ד"ה שאינה, מבואר דלרבה יצא ולרב יוסף לא יצא [והנפ"מ כמאן הילכתא], וברמב"ם פ"ו ה"ט מדויק דלא יצא. על הצד שיצא מבואר דשאני משאר מצוות דבעי לשמה דלא מהני ב' כוונות, כדמצינו לענין קרבנות ע"י פסחים ס., וכן לענין מצוות כמבואר בתוס' מנחות מב: ד"ה מה, לענין ציצית. כמו"כ האחרונים דנו אם תלוי במחלוקת ראשונים שהביא הטור (סי' תס) אם מהני אפית מצות לשמה ע"י גוי וחש"ו, וישראל עומד על גביו.

19 ע"י בשם האו"ש דבסמוך. וע"ע ח"י רבנו חיים הלוי (פ"ו מחמץ ומצה ה"ה) שיש את ב' הדינים. וע"ע הערה הבאה בשם הפוסקים שתלוהו במחלוקת ראשונים.

'לשמה' רק שמירה שלא יחמיץ²⁰, אפשר שבזה כו"ע יודו דמהני גם בהפקר. אמנם האו"ש (פ"ו מחמץ ומצה ה"ח ד"ה וכיון) כתב להדיא דלא מהני לשמה גם במצה שאינה שלו כגון בהקדש. אכן האו"ש לשיטתו דכתב (בריש הל' גירושין) דדין לשמה במצות הוא כדין לשמה בשאר מצוות. [ויישב את הראיות לא כך], כן העירני רבי מרדכי הלוי פטרפריינד, ושוב ראיתי בעונג יו"ט (ח"א סי' ב) שתלה כן להדיא, דאחר דחידש (בד"ה מעתה) דל"מ לשמה בשל חבירו, כתב שם דכ"ז בטוית ציצית דיש דין ייחוד לשמה, אבל במצה דאין דין זה אלא רק כוונה לשמה וכפי שהוכיח זאת שם, אין חסרון בשל חבירו. ועי' הערה²¹.

ויש עוד לפלפל הרבה בכל הנידונים שהתבאר, וה' יאיר עיננו בתורתו, ושלא נכשל בדבר הלכה.

20 שו"ת עונג יו"ט (סי' ב) וכבסמוך בפנים, חי' הגרש"ש יבמות סי' לח.

והנהר שלום (סי' תס) והמ"ב (שם סק"ג ושעה"צ אות ד) והערוה"ש (סי' תג ס"כ) תלו זאת במחלוקת הנ"ל גבי גוי וחש"ו. אמנם המנ"ח מצוה י ד"ה והנה מכל מה (מהדורת מכון י-ם אות י, ומהדורת מנחת דבר אות כח) דחה זאת וביאר שאין דין עשיה לשמה רק דין שימור לשמה אלא שרק העושה יכול לשמור, ולכן צריך שה'עושה' יהיה ישראל גדול ובר דעת, והגר"ד לנדו בהערות מנחת דבר שם כתב וז"ל: כ"ה גם בדברי מלכאל ח"ד סי' כ ומה"ט התיר שם מצות מכונה, וע"ע חזו"א פסחים סי' קכד לדרך ל"ה שכתב ג"כ לבאר הדברים. עכ"ל. וע"ע במנ"ח שם ד"ה ועוד אעורר (מהדורת מכון י-ם אות יד ומהדורת מנחת דבר את לג) מה שדן על ב' כוונות של לשמה בשאר דיני התורה, ובמנחת דבר שם כתב וז"ל: עי' תוס' מנחות מב: ד"ה מה שכתבו שלשמה ושלא לשמה פסול לענין לשמה בצביעת ציצית [וקוב"ש ח"ב סי' כב]. עכ"ל.

21 עוד העיר הר"מ פטרפריינד, מהשו"ע (סי' תנר סע' ד) דגזל חטים או קמח ועשאו מצה יוצא בה שקנאה בשינוי, ומבואר דיוצא יד"ח אף שקודם שנהיתה מצה לא קנאה, ולהאמור, איך יוצא בה כיון דבשעת לישתה לא היתה שלו לעשותה לשמה. והיא כעין שאלת העונג יו"ט (שם ד"ה ולפי) על גזל חוטי ציצית, ומה שיישב שם ע"ש, לכאור' לא יועיל כאן, וצ"ע.